GERMİYANLI YETÎMÎ VE ᶜİBRET-NÂMESİ[1]

Mahmut KAPLAN- Şirvan KALSIN[*]

ÖZET

Bu çalışmada Germiyanlı Yetimî tarafından yazılan *İbret-nâme* adlı öğüt manzumesi incelenmiştir. İncelemede İbret-nÂme'nin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarımı yapılmış; Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren metin, dil açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuna metinde geçen kelimelerin dizini eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetimî, İbret-nâme, nasihat-nâme, Eski Anadolu Türkçesi

GERMİYANLI YETÎMÎ AND HIS ᶜİBRET-NÂME

ABSTRACT

In this study, the poem called Ibret-name has been examined by Germiyanlı Yetimi while examining Ibret-name, it has been transferred into modern Turkish; the text which shows Old Anatolian Turkish language characteristics has been evaluated through languade. The words which were shown in the text added to the index.

Key Words: Yetimî, Ibret-nâme, advise letter, Old Anatolian Turkish

[1] Bu makalede dilbilgisi incelemesi ve dizin Yrd. Doç.Dr. Şirvan Kalsın tarafından yazılmıştır.

[*] Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi (mahmutkaplan53@hotmail.com) - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Öğretim Üyesi (sirvank@hotmail.com)

1. Yetimî'nin Hayatı ve Eserleri:

İbret-nâme yazarı Germiyanlı Yetimî hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşmak mümkün olmadı. Şair hakkında Tuhfe-i Nâili'de kısaca, şairin Germiyanlı olduğu ve Seyyidgazi Dergahı dervişlerinden olduğu bilgisi verilerek, Hasan Çelebi ve Âşık Çelebi tezkirelerinde şair hakkında malumat bulunduğu kaydedilmiştir. Hasan Çelebi, "Vilāyet-i Germiyan'dan Seydi Gāzi Ḫānḳāhında olan budalānuñ yetīmi ve ḫānḳāh-ı cihanda ser ü pā bürehne yüriyen abdāllaruñ bī-ḫavf u bīmi idi. Ṭabᶜınuñ bu fende iḳtidārı īrād olınan kelīmāt-ı āb-dārından rūşen ü āşikār ve ẓāhir ü be-dīdārdur. Bu şiᶜr anuñdur:

Gün yüzüñ görmek diler mehtāb ṭurmaz çigzinür
Ḫāk-i pāyuñ öpmek ister āb ṭurmaz çigzinür

Şeb-çerāġ-ı ḥüsnüñe pervāne olmışdur ḳamu
Şevḳüñ-ile mihr-i ālem-tāb ṭurmaz çigzinür

Pās-bānuñdur meger seyyāreler eflākde
Giceler tā ṣubḥa dek bī- ḫāb ṭurmaz çigzinür

Mācerā-yı eşk-içün derd-i derūnum dökmege
Cūy-ı eşkümden yaña dūlāb ṭurmaz çigzinür

Ey Yetīmī gözüñ aç cān murġ ın itdürdüñ şikār
İşbu çerḫ olmış per-i ᶜuḳāb ṭurmaz çigzinür

(Çelebi, 1989:1076-1077)

Âşık Çelebi'de ise şu bilgiler vardır: "Anaṭolı'dan livā-ı Germiyāndan Seydī Ġāzī ḫāneḳāhından olan zümre-i abdālān ve ser ü pā bürehne yürür dīvānegāndan idi. Ḥaḳḳā bu ebyātı kem vākiᶜ olmamışdur. Ġazel" (1969: yk 95a) diyerek Hasan Çelebi'yle aynı bilgiyi verir ve yukarıdaki gazeli örnek olark kaydeder. Her iki kaynak da şairin Germiyanlı ve Seydî Gâzi dergahı mensuplarından olduğunu söyleyip şiirlerini beğendiklerini ifadeden öte bir bilgi vermemiştir. Bunun dışındaki kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık.

Şairin gerek *İbret-nāme*si gerekse eldeki tek şiir olan yukarıda metni verilen gazel, onun nazımda başarılı olduğu hususunda bir fikir vermektedir.. Her iki manzumeden şairin aruzu kullanmada

başarılı olduğu, akıcı bir uslubu bulunduğuna hükm etmek mümkündür.

Yetimî'nin metnini sunduğumuz *İbret-nâme'*si 99 beyit olup esas itibariyle bir öğüt manzumesidir.

2. İbret-nâme'nin Muhtevası:

Tak kafiye esasına dayalı bir öğüt manzumesi olan *İbret-nâme*, râbıta-i mevt ekseninde insanları uyarmak, ölümü hatırlatarak iyi ve güzel işler işlemeye yöneltmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yetimî söze, gel, Allah'ın rızasını kazan ve Peygamber'in sünnetine uy, çağrısıyla başlar; dünyanın faniliğini hatırlatarak kendi başından geçmiş gibi şu öyküyü anlatır: Ben bu dünyaya aldandım, bağ bostan düzdüm, zengin oldum, beni bir yere yönetici yaptılar. Sonra bir gün rahatsızlandım, yatağa düştüm. Çoluk çocuk çevreme ağlaşarak toplandılar. Sonra öldüm. Yıkayıcı geldi, beni yıkadı, kefenledi ve namazımı kılıp mezarlığa götürdüler. Gömüldüm, kalabalık dağıldı. Sorgu melekleri gelip bana kabir sorularını sordular. Bütün yaptıklarımı bir bir hatırlatıp işleyip işlemediğimi bana teyit ettirdiler. Kurtuluş yoktu, çünkü her organım yaptıklarını kendisi söylüyordu. Sonunda iyiliklerim kötülüklerden fazla olduğu için kurtuldum.

Şair bu hikāyeyi anlattıktan sonra insanlara kıssadan çıkarılması gereken hisseyi anlatarak iyilik yapmayı, ibadetlere devam etmeyi tavsiye ederk yazana, okuyana ve dinleyene haır dua ile manzumeyi bitirir. Manzume,tarikatta rabıta-i mevt denilen tasavvufī tefekkürün bir ifadesidir. Sālik, rabıta-i mevt yoluyla nefsini olumsuz eylemlerden alıkor, günahlardan sakınarak Allah rızasına ulaşmağa çalışır.

3. İbret-nâme'nin Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış olan İbret-nâme, dönemin özelliklerini büyük ölçüde taşımaktadır. Yer yer yazımdan kaynaklı ikili kullanımlar ve bazı arkaik yapılar görülmüştür ancak bunlar oldukça sınırlıdır.

"EAT'de XIII. Yüzyıldan başlayarak, yazım özellikleri belli kalıplara doğru gitmiştir. Başlangıçta daha çok hareke kullanılmış daha sonra eklerde ve köklerde belirli kalıplar ortaya çıkmıştır. Manzum yapıtlarda kalıplaşma biraz daha geç gerçekleşmiş, Türkçe sözcüklerde imalenin bolca kullanılması ve bunun yazı ile yakın ilgisi kalıplaşmayı geciktirmiştir. Ancak XVI. yüzyılda Arapça ve Farsça sözcüklerin büyük ölçüde kullanılması ve imalenin çok aza inmesiyle düz yazıda kalıplaşan yazım, manzumelerde de kullanılır olmuştur."

(Canpolat, 1995:250). XVI. yüzyılda yazılmış olan İbret-nâme'de de bu kalıplaşma görülmektedir.

Eserin ses ve şekil bilgisi özellikleri aşağıdaki gibidir.

3.1. Ses Özellikleri

3.1.1. Ünlü Uyumları:

İbret-nâme'de damak uyumuna Türkçe sözcüklerde uyulmuştur. *Begenmezdüm* (11); *yiyem* (11); *sanmayubanı* (9).

Bilindiği gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı eklerin tek biçimli olmasından dolayı kurallı bir dudak uyumundan sözedilemez. İbret-nâme'de de bu durum EAT karakteristiğindedir:

Sürüyübeni (44); *ölicek* (39); *yuyıcı* (41); *yumurladı* (46); *tutuldı* (79).

e~i

Metnimizde bazı kelimelerin hem i'li hem de e'li yazımları tanıklanmaktadır:

didiler (79); *dediler*(80); *didüm*(80); *didüm* (75) *dedüm* (81).

3.1.2. Ünsüz Uyumu

EAT'de bazı eklerin eşbiçimcil olmamasından dolayı İbret-nâme'de de döneme paralel olarak ünsüz uyumundan sözedilemez:

Unutulupdur (55); *oḳuduḳda* (71).

3.1.3. Ötümlüleşme

t->d-

tök->dök- (98); *titreş->ditreş-* (16); Bazı örneklerde t korunmaktadır: *ṭudaġ* (18); *ṭaġıl-* (71); *turuben* (66); *tur-* (65); *ṭutul-* (79).

-t->-d-

-t>-d

Metnimizde son seste böyle bir ötümlüleşmenin aksine korunan örnekler tanıklanmıştır: *dört* (44); *gözet-* (19)

k->g-

gel (1); *göñül* (4); *gör-* (21); *getür-* (18); *gözet-* (19).

-ḳ->-ġ-

yarlıġar (49); *ḳılduġı* (69); *ḳulaġum* (34).

3.1.4. Süreklileşme

b->v-

ber->vir- (34); *bar- >var-* (65)

ḍ>y

aḍak >ayaḳ (30); *ıḍuḳu>uyḳu* (92); ḳaḍġu>ḳayġu (26)

3.1.5.Yutulma

-b>-v>Ø

sub>suv>su (50)

-g>Ø

ḳamuġ>ḳamu (28)

-g- >Ø

eḍgü>eyü (10)

3.2. Şekil Bilgisi

3.2.1. İsim Çekim Ekleri

3.2.1. İlgi durumu

EAT'de ilgi durumu eki ünsüzle biten kelimelerden sonra *+Uñ*; ünlü ile biten kelimlerden sonra ise *+nUñ* biçimindedir.(Timurtaş, 2005:85) Ekin ünlüsü dudak uyumuna uymaz her zaman dar-yuvarlaktır. Metnimizde de ilgi durumu *+Uñ* ve *+nUñ* ile karşılanmıştır ancak birkaç örnekte ekin ünlüsün düz-dar (*+nıñ; +ıñ*) biçiminde olduğu tespit edilmiştir.

dünyānıñ yalanı (5); *resulıñ sünneti* (3).

3.2.2. Belirtme durumu

Timurtaş EAT'de kullanılan belirtme durum eklerini *+I/ +(y)I; +n* (3. kişi iyelik eklerinden sonra); *+n-I* (3. kişi iyelik ekinden sonra –n- yardımcı sesi alan +I eki) olarak vermiştir. (2005:87)

Gülsevin ise dönemin belirtme durum eklerini *+I; +nI* ve *Ø* olarak vermektedir. Bunlardan *+(y)I*'nın EAT'nin karakteristiği olduğunu; Eski Türkçe döneminde yalnızca zamirlere daha sonraki dönemlerde isimlere de gelmeye başlayan *+nI* ekinin ise EAT'nin ilk eserlerinden bazılarında ve sınırlı olarak kullanıldığını bu sebeple karakteristik olmadığını söylemektedir. (1997:34). Belirtme durum olarak değerlendirilen *+n*'nin ise 3. kişi iyelik ekinin parçası olduğu kanısındadır. Bu durumu da şöyle ifade etmektedir: "1. kişi *+um*; 2. kişi- *uñ* eki gibi 3. kişi de de *+ın* eki vardır; ve tıpkı *+um, +uñ* eklerinden sonra nasıl kullanılmamış bir belirtme hali fonksiyonu bulunuyorsa, 3. kişi *+ın* eki üzerinde de kullanılmamış bir belirtme hali vardır. İşte söz konusu "+Ø belirtme hali" ekidir." (1997:15). Ek için verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

Dôst oldur ki seni anuñ gibi söz söylemege ḳomaya (Mrzb. 15b.8);

Yine ma'rifet tañrıyı bilmek bolur ve tevhîd tañrıyı birlemek bolur (Behc.11:6,13) (Gülsevin, 1997:31-33).

Aydur fida ḳıldım hüseyin içün cānumnı (Behc.1:111,29).

Gülsevin (1997:34) aşağıdaki kullanımları eksiz belirtme durumu olarak değerlendirmektedir:

Ḥaḳ ta'ala bunlaruñ dükel yazuġın baġışlar (Behc.2:49-B,13);

Rûzigâruñ acısın datlusın datdum (Mrzb.7a-11).

İbret-nāme'de yaygın kullanım *+I* yönündedir. Gülsevin'in eksiz belirtme durumu olarak değerlendirdiği *+n*'li biçimlerin de sık kullanıldığı görülmektedir.

Umarsaŋ Ḥaḳ teᶜāladan *cinānı* (3)
İdüp rencīde ança *müselmānı* (8)
Ḳodum vāris̱lere *evi dükānı* (48)
Ölü *yüzi* ṣovuḳdur kimse baḳmaz
Gel imdi gör bu kez *ṣaçın* yolanı (37)
Ḳıvan sen çün *rıżāsın* gözle anuŋ (2)
Riᶜāyet ḳıl Resūlıñ *sünnetini* (3)

Bilindiği üzre āzād sözcüğü ol- yardımcı fiiliyle kullanıldığında nesne almaz ancak kıl- yardımcı fiiliyle kullanıldığında nesne alır.

Hele ḫayrüm ziyāde geldi şerden

Bi-ḥamdillāh ki *āzād oldum* anı (83) beyitinde "āzād oldum" kullanımında "ol" zamirinin ayrılma durumu ile kullanılması beklenirken "anı" biçiminde belirtme durumu ile kullanılmıştır.

3.2.3. Yönelme durumu

EAT'de yönelme durumu eki +*A*'dır. Ünlü ile biten bir kelimeye geldiği zaman araya *–y-* yardımcı sesi gelmektedir. İbret-nâme'de de yönelme durum +*A* ile karşılanmaktadır. Ecel *ḳayġusına* düşdüm ne diyem (26)

Şefīc eyle *bize* ol mihribānı (96)

Birkaç örnekte yönelme durumu eki +*A* bulunma durumu işleviyle kullanılmıştır.

Bürāzer bu *cihana* kimse ḳalmaz (63)

3.2.4. Bulunma durumu

+dA biçimindedir. Bir örnekte yönelme işleviyle tanıklanmıştır.

Muṣallāda getüren ḳodı bir dem (65).

3.2.5. Ayrılma durum

Metnimizde EAT döneminin özelliği olarak ayrılma durum ifadesi her zaman +*dAn* eki ile sağlanmıştır.

Sacīd ol *ḳıṣṣamızdan* ḥiṣṣedār ol (92)

Hele ḫayrüm ziyāde geldi *şerden* (83).

3.2.6. Fiil Çekimi

Fiil çekimnde EAT'den herhangi bir farklılık göstermez. Haber ve dilek kiplerinin çekiminde, fiilimsilerin ve fiil türetme eklerinin kullanımında EAT karakteristiğindedir.

4. Sonuç

Karakteristik bir Eski Anadolu Türkçesi metni olan *İbret-nâme* akıcı bir üslūp ile kaleme alınmıştır. Şairin vezni kolay bir biçimde kullanma başarısını göstererek; manzumesini didaktik kuruluktan kurtardığı etkili bir anlatım yolu yakaladığını söyleyebiliriz.

5. Metin

HAẔĀ DĀSTĀN-I ^{c}İBRET-NĀME[2]

Me fā ^{c}ī lün/ me fā ^{c}ī lün/ fe ^{c}ū lün

Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥīm	Günümüz Türkçesi ile:
1b.1.Gel imdi ḳıl ṭaleb şāh-ı cihanı	Gel şimdi insanların ve cinlerin yaratıcısı
Ki ya^{c}nī Ḫālıḳ-ı ins-ile cānı	olan cihanın şahını iste.
2.Ḳıvan sen çün rıżāsın gözle anuñ	Sen kıvan, onun rızasını gözle; mekân-
Budur emri Ḫudā-yı lā-mekānuñ	dan münezzeh Tanrı'nın emri budur.
3.Ri^{c}āyet ḳıl Resūlıñ sünnetini	Yüce Allah'tan cennetleri umarsan
Umarsañ Ḥaḳ te^{c}ālādan cinānı	Peygamber'in sünnetine uy.
4.Göñül baġlama dünyā-yı denīye	Alçak dünyaya gönül bağlama; bilirsin,
Beḳāsuzdur bilürsin işbu fānī	bu bu dünya fanidir, geçicidir.
5.Buña aldanma zinhār ey birāzer	Ey kardeş yalanı çok olan bu kahpe
Ki çoḳdur ḳahbe dünyānıñ yalanı	dünyaya sakın aldanma.
6.Buña uydum beni maġrūr ḳıldı	Ben buna uydum, beni mağrur etti;
Düzetdüm bunda bāġ u būstānı	burada bağ bahçe kurdum.
7.Ġanī oldum cihan milkinde beş gün	Dünya mülkünde beş gün zengin oldum,
Ki ḥākim itdiler bir yere beni	beni bir yere yönetici yaptılar.
8.Kime ^{c}adl ü kimine cevr iderdüm	Kimine adalet, kimine eziyet ederek
İdüp rencīde ançа müslimānı	birçok müslümanı rencide ederdim.
9.Alurdum mālını ẓulm-ile ḫalḳuñ	Sonunu (ölümü) düşünmeden halkın
Yir-idüm ṣoñunı ṣanmayubanı	malını zorla alıp yerdim.
10.Eyü ata binüp aṭlas geyerdüm	Atlas elbiseler giyip iyi ata binerek gül
Gezerdüm ben ser-ā-ser gülsitānı	bahçesini baştan başa gezerdim.
11.Begenmezdüm yiyem degme ṭa^{c}āmı	Değme yiyecekleri beğenmez, vücudumu
Bu resme besler-idüm cism ü cānı	özenle beslerdim.
2a.12.Ölüm añmaz-ıdum hergiz cihanda	Bu dünyada ebedi kalacağımı sanır,
Ebed ḳalam ṣanurdum cāvidānī	ölümü asla anmazdım.
13.Ḳaranlıḳ dünyanıñ nīk ü bedinden	Karanlık dünyanın iyisinden kötüsünden

[2] *Haẕā Dâstân-ı ^{c}İbret-nâme,* Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi,588/8.

İdüp oturmış-ıdum bir zemānī	edinip bir zaman oturmuştum.
14.Eşit imdi baña nā-gah ne oldı	Ansızın gelen ilahî emirle
Erişdi çün ḳażā-yı nā-gehānī	birdenbire bana ne olduğunu işit:
15.Beni dutdı ısıtma başum aġrır	Beni tutan sıtma, başımı ağrıtıp yabanı
Ḳomadı gezmege ḳudret yabanı	gezecek güç bırakmadı
16.Süñüküm ditreşüp beñzüm ṣarardı	Kemiklerim titreşip benzim sarardı, (bu
Ḳurutdı ḳomadı cismümde ḳanı	illet) cismimde kanımı kurutup tüketti.
17.Beni ṣāḥib-firāş idüp yaturdı	Canıma ölüm belirtisi düştü; beni yatağa
Ki düşdi cānuma ölüm nişānı	üşürüp yatırdı,
18.Ṭudaġum ḳurudı ġāyet ṣuṣadum	Dudağım kurudu çok susadım; bana
Getürdiler şarāb-ı erġavānı	erguvan renkli şarabı getirdiler.
19.Gözetdüm dört yaña gördüm ḫalāyıḳ	Baktım dört yanıma yaşlı
Yıġılmış üstüme pīr ü cevānı	genç hizmetçiler üstüme üşüşmüş.
20.Naẓar ḳıldum yanumda bir melek var	Baktım yanımda bir melek var. Onun
Kim añladum odur cānım alanı	canımı alacağını anladım.
21.Anı gördükde caḳlum zā'il oldı	Önu görünce aklım başımdan gitti;yeri
Bilimezven zemīn ü āsumānı	göğü fark edemez oldum.
22.Dilüm hiç söylemez oldı ṭutuldı	Dilim tutuldu, hiç konuşamaz oldu;
İşāret birle ben çaġırdum anı	işaretle onu çağırdım.
23.Didüm bi'llāhi diñle nite geldüñ	Allah için söyle dedim: Niçin geldin
Didi ḳabż itmege rūḥ-ı revānı	Ruhunu almaya geldim dedi.
24.Didüm bir dem emān di baña luṭf it	Bir kez bana aman ver dedim. Hiç
Didi kimseye virmez[em] emānı	kimseye aman vermem dedi.
2b.25.Baḳar gözüm velākin söylemez dil	Gözüm bakar fakat, dilim söylemez
Muḥaḳḳaḳ oldı ölüm tercümānı	oldu; bu tam ölüm tercümanı oldu.
26.Ecel ḳayġusına düşdüm ne diyem	Almak üzere canı gırtlağıma getirdi; can
Getürdü ḫulḳuma almaġa cānı	korkusuna düştüm, ne diyeyim?
27.Zen ü ferzend ü hem ḳavm ü ḳarābāt	Karım, çocuklarım yakınlarımın hepsi
Benüm çün ḳamu iderler fiġānı	benim için feryat ettiler.
28.Atam anam baş açup zār eyler	Babam, annem başını açıp ağlar;
Oġul ḳız ḳamu iderler fiġānı	oğullarım, kızlarım feryat eder.
29.Bu ḥālet geldi başa çār u nā-çār	Başıma bu hal geldi, çaresiz imdat
Meded didüm eşitmez kimse beni	dedim, kimse beni duymaz.
30.Ayaġum geh çeküp geh uzaduram	Ayağımı bazan uzatıp bazan çekerim. Bu
O ḥalde añlaram gözüm yumanı	durumda gözümü kapatanı anlarım.
31.Kim eydür öldi kim eydür diridür	Görenler göğsüme el koyup kimi ölü,
Görürler gögsüme el urubanı	kimi diri der.
32.Uşaḫ oġullarum aġlaşdı cümle	Beni bu güçsüz halde gören
Görüp bu ḥālde ben nā-tüvānı	çocuklarım, oğullarım ağlaştı.
33 Ḥalālum el urup yırtar yüzüni	Eşim, eyvah evimin koruyucusu gitti
Dirīġā gitdi evüm pāsubānı	diye elini yüzüne vurup yırtar.
34.Ḳulaġum işidür her ne ki derler	Kulağım her söyleneni işitir fakat, dilim
Cevābın viremez lākin lisānı	cevabını veremez.
35.Nefes kesildi tenden gitdi cānım	Henüz yol armağanı hazırlanmadan nefes
Henüz düzülmedi yol armaġanı	kesildi, tenden canım gitti.

36.Gözüm aġzum yumuldı bildüm öldüm	Gözüm, ağzım yumuldu öldüğümü
Ḥaḳīḳat ol melek ayırdı cānı	anladım. Doğrusu o melek ruhu ayırdı.
37.Cisim ḳaldı döşek içinde mecrūḥ	Cismim döşekte yaralı kaldı.
Gel imdi gör bu kez ṣaçın yolanı	Gel şimdi bu kez saçını yolanı gör.
3a.38.Yüzüm örterler aṣlā kimse görmez	Yüzümü örterler, asla kimse görmez;
Çıḳar nide iverler ḫānedānı	hemen evi terkedip çıkar, giderler.
39.Diri iken isterler-imiş[3]	(Kişiyi) sağken isterlermiş,
Ḳaçar imiş ölicek dūsitānı	ölünce dostları kaçarmış.
40.Ölü yüzi ṣovuḳdur kimse baḳmaz	Ölünün yüzü soğuktur, kimse bakmaz.
Unudurlar-ımış tizcek öleni	Öleni çabucak unuturlarmış.
41.Su ılındı yuyıcı geldi ol dem	Su ısındı, yuyucu geldi; halkın tüm
Gelüp cem^{c} oldı hep halḳuñ ṭuyanı	duyanları gelip toplandı.
42.Hem isḳāṭ-ı ṣalāt [u] ṣavm u īmān	Dilenciler de iskāt-ı salat, oruç ve im
İdüp her sā'il aldı dirhemānı	yapıp dirhemleri aldılar[4].
43.Ṭa^{c}ām eylediler ol ḥinde yindi	Yemekler hazırlandı, yendi; yemeği
Segirdüp ḫiz̲mete başlar ṭoyanı	yiyip doyan hizmete koşturdu.
44.Yapışdılar döşege dört yañadan	Dört yandan döşeğe yapışıp beni
Beni ḳaldurdılar sürüyübeni	sürüyerek kaldırdılar.
45.Benüm ḫalvetde ṣoydılar geyesüm	elbiselerimi tenha bir yerde soydular; ne
Ne ^{c}aybum var-ısa oldı ^{c}ayānı	aybım varsa ortaya çıktı.
46.Çıḳarup raḥmeti ḳodılar anda	Yıkayıcı o anda, kenara konulan
Yumurladı yuyıcı aldı anı	sadakayı toparlayıp aldı..
47.Bir aḳça ḫayr içün ṣarf itmez-iken	Hayır için bir akça harcamazken (şimdi)
Ḳaparlar cāme ile cāmedānı	elbiseyi, elbiseliği kaparlar.
48.Ne kim māl cem^{c} idüp oldı yaṣadum	Topladığım mal servet ne varsa
Ḳodum vāris̲lere evi dükānı	ev dükkân hepsini varislere bıraktım.
49.Heman ḫayr itdügi ḳalur gişiye	Kişiye sadece yaptığı hayır, iyilik
Ki Tañrı yarlıġar ḫayr eyleyeni	kalır. Tanrı da hayır yapanı bağışlar.
50.Birisi ṣu ḳoyar ol bir beni yur	Biri su koyar, öbürü beni yıkar; Tanrı
Ditirer ḫavf -ı Ḥaḳdan üstüḫānı	korkusundan kemikleri titrer.
3b.51.Kefen ṣarup beni tabuta ḳoyup	Beni kefene sarıp tabuta koyarak
Getürür nevbet ile yorulanı	yorulan ile nöbetleşe götürürler.
52. Mü'ez̲z̲in bañ virür eydür ṣalādur	Müezzin bağırıp sala verir; herkes ölenin
Eşidür ḫāṣ u ^{c}ām kimdür öleni	kim olduğunu öğrenir.
53.Kim'öñümce kimi ardınça aġlar[5]	Kimi önümde, kimi arkamdan ağlar. Ben
Eşidürem kim ise aġlayanı	kimin ağladığını işitirim.
54.Niçe evler ḫarāb iden ölümdür	Nice evler harap eden ölüm, ayrılanları
Ḳavışdurmaz ölüm hīc ayrılanı	bir daha kavuşturmaz.
55.Niçe sevgülüler[6] unutulupdur	Pek çok sevgililerin adı şanı kalmamış,

---

[3] Bu mısrada vezin tutmuyor.

[4] İskāt-ı salāt: Ölenin namaz borçlarından kurtulması için kılamadığı namazlar karşılığı verilen para, sadaka.

[5] Metinde "kimi" kelimesi vezin gereği "kim" olarak yazıldı.

[6] Sevgülüleri kelimesi vezin gereği sevgülüler biçiminde yazıldı.

Gidüpdür ḳalmayup ad-ile ṣanı	unutulup gitmiştir.
56.Niçe ata vü ana eyleyüp āh	Birçok ah eden ana babanın dumanının
Ṣanursın göklere çıḳdı duḫānı	göklere çıktığını sanırsın.
57.Selāṭinler zebundur mevt elinden	Sultanlar ölümün elinden düşkündür.
Sarāyından ayırdı niçe ḫānı	(Ölüm) pek çok hanı sarayından ayırdı.
58.Ḳanı benüm diyenler bu cihanı	Hani bu dünya benimdir diyenler? Ayak
Ayaḳ altında yaturlar nihānī	altında kaybolmuş yatarlar.
59.Ḳanı Hürmüz ḳanı Ḫusrev ḳanı Cem	Hani Hürmüz, hani Hüsrev, hani Cem?
Unutduñuz mı Sāmı Ḳahramānı	Sam'ı, Kahraman'ı unuttunuz mu?
60. Ḳanı Ḳayṣer gibi ^{c}anḳā-yı devrān	Nerede zamanının anka gibi Kayseri?
Zemīnüñ ḳa^{c}rı oldı āşiyānı	Yuvası yerin altı oldu.
61.Ya ḳanı evliyālar enbiyālar	Ya Peygamberlik ülkesinin mutluları
Risālet kişverinüñ kāmurānı	evliyalar, peygamberler nerede?
62.Ḫuṣūṣā mefhar-i ^{c}ālem Muḥammed	Özellikle alemin övüncü, bulutun
Seḥāb iken o şāhuñ sāyebānı	gölgelik yaptığı Hz. Muhammed nerede?
63.Bürāzer bu cihana kimse ḳalmaz	Ey kardeş, bu dünyada hiç kimse kalmaz.
Ölüm ne yaḫşı ḳor ne ḫod yamanı	Ölüm ne iyi ne kötü kimseyi bırakmaz.
4a.64.Beni götürdiler çün ḳabre ṭoġrı	Beni Birçok sokak dolaştırarak kabre
Yürütdiler niçe soḳaḳ ṭolanı	doğru götürdüler.
65.Muṣallāda getüren ḳodı bir dem	Beni getiren musallaya bıraktı; imam öne
İmām ṭurdı ilerü varıbanı	doğru ileri varıp durdu.
66.Ḫalāyıḳ ṭuruban ṣaf ṣaf uyuban	Genç yaşlı bütün hizmetçiler saf saf
Derildi bir yire pūr u şübānı	durup (imama) uydular.
67.İmām cehr-ile dir Allāhu ekber	İmam sesli olarak Allahu ekber der,
Uyup anuñ didügin dir ḳalanı[7]	cemaat uyup onun dediğini tekrarlar.
68.Selām virüp du^{c}ā ḳıldı cemā^{c}at	Cemaat namaz kılıp, Allah'ım bu öleni
İlāhī yarlıġa işbu fulānı	affet diye dua etti.
69.Ṣalātum ḳılduġı demde getürüp	Namazımı kılıp beni kabrime getirdiler;
Getürüp sinüme diñle beyānı	olayı dinle.
70.Beni çün ḳodılar ḳabrüm içine	Beni kabre koyunca üşüşerek üzerimi
Türābıla yumurlar üşübeni	toprakla örterler.
71.Oḳudılar çü Yāsīni müselsel	Sürekli yasin okudular, Kur'an okuyunca
Ṭaġıldılar oḳuduḳda Ḳurānı	dağılıp gittiler.
72.Belürdi bir ṣadā ol dem[de] nā-gāh[8]	O anda birdenbire bir ses duyuldu;
Gelür Münkür[9] Nekirile revānı	Münker ve Nekir birlikte gelir.
73.Yir iki yarılur heybetlerinden	Heybetlerinden yer ikiye ayrılır;
Görürem esvedānı ezreḳānı[10]	esvedanı, ezrakanı görürüm.
74.Ṣorup Rabbümi dīnümi nebīmi	Allahımı,dininimi, peygamberimi
Ḥavāle ḳıldı odlu bozdoġanı	sordular, ateşli topuzu salladılar.
75.Didüm Rabbumdur Allāh dīnüm İslām	Dedim, Rabbim Allah, dinim islam,
Muḥammeddür resūlüm yoḳ gümānı	peygamberim şüphesiz Muhammed'dir.

7 Metinde "uyuban" kelimesi "vezin" gereği "uyup" biçiminde yazıldı.
8 Metinde "bilürdi" olan kelime "belürdi" olarak düzeltildi.
9 "Münker" metinde "Münkür" olarak harekelenmiştir.
10 Ezrekân kelimesi metinde "erzekân" biçiminde harekelenmiş.

76.Didiler söyle imdi her ne ḳıldıñ	Şimdi ne yaptın söyle dediler: Bu
Getürdiler öñüme yazılanı	dünyada hayır şer ne yaptıysam sırasıyla
4b.77.Ne kim bu dünyāda ḫayr ü şer itdüm	yazılı olarak önüme getirdiler.
Ḳamu tertībile evvel ü s̱ānī	
78.Çü gördüm sābıḳā ḫayr işlerümi	Eski hayır işlerimi görünce hemen
Hemān iḳrāra geldüm rāyigāni	kolayca ikrar ettim.
79.Dediler şerrüñi daḫı di imdi	İşlediğin şerleri de söyle deyince
Ṭutuldı söylemez oldı zebānı	dilim tutuldu, söylemez oldu.
80.Dediler işbu şerr işi kim itdi	Bu şer işi kim işledi, dediler. Onu
Didüm bilmem ben anı işleyeni	işleyeni bilmem dedim.
81.Dediler ger güvāh olsa ne dersin	Eğer tanık olsa ne dersin, dediler. Dedim
Dedüm ḳanı getürüñ şāhidānı	nerede, getirin şahitleri.
82.Ayaġum ellerüm itdi şehādet	Ayağım ellerim şahitlik etti.Adil şahitleri
Eşitdüm şāhidān-ı ᶜādilānı	dinledim.
83.Hele ḫayrum ziyāde geldi şerden	Hele iyiliğim şerden ağır geldi de
Bi-ḥamdillah ki āzād oldum anı	Allah’a şükür ki ondan kurtuldum.
84.Ḫalāṣ oldum ḳamu derd ü elemden	O anda bütün dert ve elemlerimden
Bu resme ḳaldum anda şādumānī	kurtularak çok sevindim.
85.Cevābın çünki ben virdim olaruñ	Ben onların cevabını böylece verince
Baña ᶜarż eylediler müjdegānı[11]	beni müjdelediler.
86.Olar kim virmeye Münkir cevābın	Münker’in cevabını veremeyenlerin yeri
Cehennemdür bilüñ anuñ mekānı	bil ki cehennemdir.
87.Ḫudānuñ emridür hiç ḳılmaz ārām	Allah’ın emridir, zebani hiç durmadan
Döger otlu topuzıla zebānī	dinlenmeden ateşli topuzla döver.
88.Ḳalur dā’im ᶜaẕāb içinde miskīn	Zavallı sürekli azap içinde kalır.Rabbim
İlāhī kimseye gösterme anı	onu kimseye gösterme.
89.Eliñde var-iken fevt itme furṣat	Elinde fırsat varken kaçırma; Tanrı
Taṣadduḳ ḳıl Ḫudā yolına nānı	yolunda sadaka ver.
5a.90. Kimesne ḫāṭırın yıḳma cihanda	Dünyada kimsenin hatırını yıkma.
Ki Ḥaḳ sevmez bilürsin mūziyānı[12]	Bilirsin ki Allah zarar verenleri sevmez.
91.Namāzıñ ḳıl oruç ṭut vir zekātı	Namazını kıl, orucunu tut, zekâtını ver
Ki ḥaccitmek gerek ḳādir olanı	gücü yetenin de haccetmesi gerek.
92.Saᶜīd ol ḳıṣṣamızdan ḥiṣṣedār ol	Gözünü aç, uykudan uyan, özünü tanı
Gözüñ aç uyḳudan özüñi tanı	kıssamızdan hisse alıp mutlu ol.
93.Hevāya tābiᶜ olup nefse uyma	Hevaya bağlanıp nefsine uyma.
Bula ṣanma ẓafer nefse uyanı	Nefse uyanın zafer bulacağını sanma.
94.İlāhī umaruz göster cemālüñ	Allahım, cemalini görmeyi umarız;
ᶜİnāyet eyle dime “len-terānī”	Yardım et, len-terânî deme.[13]

---

[11] Metinde “mezdegan” biçiminde yazılan kelime “müjdegan” olarak yazıldı.

[12] Metinde “kimse” kelimesi vezin gereği “kimesne” olarak yazıldı.

[13] *Len-terânî:* “Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi ona hitab edince: "Ya Rabbi" dedi. "Göster bana zatını, bakayım Sana!" Allah Teala şöyle cevap verdi: "Sen Beni göremezsin. Ama şimdi şu dağa bak, eğer yerinde durursa sen de Beni görürsün!" Derken Rabbi dağa tecelli eder etmez onu un ufak ediverdi. Musa da düşüp bayıldı. Kendine gelince dedi ki: "Sübhansın ya Rabbî, her noksanlıktan

95.Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i Ṭāhā vü Yāsin
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i Sebᶜal-meṡānī
96.Muḥammed ḥürmet-içün yā İlāhī
Şefīᶜ eyle bize ol mihribānı
97.Bu ᶜİbret-nāmeyi naẓm eyler-iken
Yetīmī derdmend-i Germeyānī[14]
98.Ġarīḳ-ı baḥr-ı ᶜişyān olduġıyçün
Dökerdi gözleri dürr-i girānı
99.İlāhī raḥmet eyle işbu naẓmı
Oḳuyanı yazanı diñleyeni

Allahım,Yasin, Taha ve Fatiha sureleri ve Hz. Muhammed'in hürmetine bize o sevgili peygamberi Hz. Muhammed'i şefaatçi eyle.
Dertli, Germiyanlı Yetimî bu İbret-nâmeyi nazm ederken isyan denizine gark olduğu için gözlerinden inci gözyaşları dökerdi.
Allah'ım bu manzumeyi okuyanı, yazanı ve dinleyeni bağışla.

6. DİZİN

A

aç- ad, ᶜādilān, ᶜadl, aġla-,aġlaş-,aġrı,aġız,āh,aḳça,ᶜaḳl,al-, aldan-, Allāh,almaġ,alt,ᶜām,ana,ança,anda,anı,ᶜanḳā, añla-, añ-, anuñ, ārām, art, armaġan, ᶜarż,aṣlā, āsümān, ata, aṭlās, ayaḳ, ᶜayān, ᶜayb, ayır-,ayrıl-, ᶜaẕāb, āzād,

B

bāġ,baġla-,baḥr,baḳ-, bañ, baña, baş, başla-, bedin begen-, beḳāsuz, ben, beñ(i)z, besle-, beş, beyān, bı-ḥaḳḳ, bi, bi'llāhi, bil-, bin-, bir, birāzer, biri, birle,biz, bozdoġan, bu, bul-, buña, bunda, būstān

C

cāme, cān, cāvidān, cehennem, cehr, cem, cemᶜ, cemāᶜat, cemāl, cevāb, cevān, cevr, cihan, cinān,cisim, cism, cümle.

Ç

çaġır-, çār u nā-çār, çek-, çıḳ, çoḳ, çü, çün, çünki

D

daḫı,dā'im,dāstān,de-, degme, dem, denīderd, deril-, dermend, dil, diñle-, dīndirhemān, diri, dirīġā, ditire-, ditreş-, dög-, dök-, dört, döşek, duḫān, duᶜā, dūsitān, dut-, dükān, dünyā, dürr-i girān, düş-,düzet-, düzül- devrān,

münezzeh olduğun gibi, dünyada Seni görmemizden de münezzehsin. Bu talebimden ötürü tövbe ettim. Ben ümmetim içinde Seni görmeden iman edenlerin ilkiyim!" (A'raf, 143.)

[14] Metinde "dermned" biçiminde olan kelime "dermend" olarak yazıldı.

E

ebed, ecel, ekber, el, elem, emān, emr, erġavān, eriş-, esvedān, eşit, ev, evvel, ey, eydür, eyle-,eyü, ezreḳān

F

fānī, ferzend,fevt, fiġān, fulān, furṣat.

G

ganī, garīḳ, gāyet, geh, gel-, ger, gerek, Germeyānī, getür-gey-, geyesü, gez-, gibi, gişi, git-, gög(ü)s, gök, göñül, gör-, göster-, gözet-, gözle, göz, gülsitān, gümān, gün, güvāh

H

hacc, ḥaḳ, Ḥaḳ, ḥaḳīḳat, ḥalāl, ḫalāṣ, ḫalāyıḳ, ḥāl, ḥālet, ḫālıḳ, ḫalḳ, ḫ alvet, ḥamdillāh, ḫān, hānedān, ḫāṭır, Ḫusrev, ḫarāb, hāṣ, ḥavāle, havf, hayr, haẕā, hele, hem, hemān, henüz, hep, her, hergiz, hevā, heybet, hīc, hiç, hīç, ḥin, ḫiṣṣedār, ḫiẕmet, ḫudā, ḥürmet, hürmüz,

I

ılın-,ısıtma.

İ

ᶜİbret-nāme, iç,içün, iken,iki, iḳrār, İlāhī, ile, ilerü, imām, īmān, imdi, ᶜināyet, ins, ise, isḳāṭ-ı ṣalat, islām, iste-, ᶜiṣyān, işāret, işbu, işi, iş, işle-, it-, iv-,

K

ḳabr, kabż, kaç-, ḳādir, ḳahbe, ḳahramān, ḳalam, ḳal-, ḳamu, ḳanı, ḳānı, ḳap-, ḳarābāt, ḳaranlıḳ, ḳavışdur-, ḳavm, ḳayġu, kayṣer, każā,kefen,kesil-, kez, kıl-, ḳıṣṣa, ḳıvan-, ḳız, ki, kim, kimesne, kimse, ḳo-, ḳoy-, ḳudret, ḳulaḳ, Ḳurān,
ḳuru-, ḳurut-,

L

lākin, lā-mekān, len-terānī, lisān,l uṭf,

M

maġrūr, māl, mecrūḥ, meded, mekān, melek, mevt, mihribān, milk, miskīn, muḥaḳḳaḳ, muḥammed, mūziyān, mü'eẕẕin, münkir, münkür nekir, müselmān, müselsel, müzdegān,

N
nā-gāh, nā-gehānī, namāz, nān, natüvān, naẓar, naẓm, ne, nebī, nefes, nefs, nevbet, niçe, nide, nihānī, nīk, nişān, nite,

O
o, od, odur-, oġul, oḳu-, ol-ol, olar, oruç, ot, otur-öl-, ölü, ölüm, öñ,’öñümce, ört-öz,

P
pāsubān,pīr,pūr,

R
rabb, raḥmet, rāyigān, rencīde, resm, resūl, revān, rıżā, rūḥ,

S
sā’il, sābıḳā, saç, saf, ṣāḥib-firāş, Sa[c]īd, ṣalā, salāt, Sāmı, ṣanıs̱ān, ṣarar-, sarāy, ṣarf, ṣar-, ṣavm, seb[c]al-mes̱ānī, segird-, selām, selāṭīn, sen, ser-ā-ser, sevgülü, sev-, sin, soñ, sor-,sovuḳ, soy-, söyle-, su, sūre, suṣa-, sünnet, süñük, sürü-

Ş
şādumānī, şāh, şāhidān, şarāb, şefī[c], şehādet, şer, şübān,

T
ta[c]ām, ṭābi[c], tabut, taġıl-tāhā, taleb, tanı-, Tañrı, taṣadduḳ, te[c]āla, ten, tercümān, tertīb, tizcek, topuz, toy-, ṭudaġ, ṭur, tut-, ṭutul-, ṭuy-, türāb,

U
um-, unud-, ur-, uṣaḫ, uy-uyḳu, uzad-,

üstüḫān, üst-, üşü-,

V
var, var-, vāris̱, velākin, vir-,

Y

yā, yaban, yan, yaña, yañadan, yaᶜni, yapış-, yarıl-, yarlıġ, yarlıġa-yaşa-, yāsin, yatur-, yaz-,Yetīmī, yıġıl-, yıḳ-,yırt-, yin-, yir, yi-yoḳ, yol,yorul-, yum-, yumul-, yumurla-, yur, yuyıcı, yüz,

Z

zā'il, ẓafer, zār, zebānī, zebūn, zekāt, zemān, zemīn, zen, zinhār, ziyāde, zulm

KAYNAKÇA

Aşık Çelebi, *Meşâ῾irü'ş-şu῾arâ, Tezkere*,haz. G. M. Meredith Owens, London 1969, yk. 95a.

CANPOLAT, Mustafa, *Mecmuatü'n-Nezair,* TDK, Ankara 1982.

GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler,* TDK, Ankara 1997.

GÜLSEVİN, Gürer, Boz, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi,* Gazi Kitabevi, Ankara 2004.

Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu῾arâ,* C II, Ankara 1989.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin- Sözlük,* Akçağ, Ankara 2005.

هذا داستان عبرت نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

